

УДК 379.83:316.61

Малков Д.Ю. – канд. пед. наук,
доцент КНУКіМ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ

Поява й розвиток певної діяльності обумовлена об'єктивною необхідністю, що закладена в умовах у яких існує людина та у динамічних умовах розвитку її життєдіяльності. Характер розвитку й форми прояву діяльності залежать від особливостей самого досвіду діяльності, який засвоюється індивідом, від змісту самого досвіду й мотивів діяльності. Первісна мета діяльності – створення, виробництво того чи іншого «продукту», потім уже з'являється внутрішня активність суб'єкта, вільний прояв творчих сил, коли мотив переміщується з результату на процес діяльності [7].

Метою статті є розкриття особливостей дозвіллевої діяльності підлітків та молоді у клубних об'єднаннях за місцем проживання.

Об'єкт: дозвіллева діяльність у клубних об'єднаннях за місцем проживання.

Предмет: педагогічний та соціально-виховний процес організації дозвіллевої діяльності у клубних об'єднаннях за місцем проживання.

Дозвіллева діяльність, час, середовище – діалектично взаємозалежні між собою категорії, що здійснюють духовне відтворення й розвиток особистості, створюють простір для формування обдарувань та творчих здібностей молоді людини. В нашому дослідженні розглядаємо дозвіллеву діяльність, час дозвілля та дозвіллеве середовище як основні компоненти дозвілля, що визначають його зміст та структуру. Зрозуміти феномен людського дозвілля, як виду діяльності, можливо лише при широкому філософському розгляді законів людської діяльності. Суть проблеми дозвілля, що різноманітно трактується в науковій літературі, полягає у функціональній подвійності практично будь-якої діяльності.

Педагогічний та соціально-виховний процес у клубах за місцем проживання включає взаємодію виховання та самовиховання, процес педагогічного керівництва та активної самодіяльності учасників клубу. Тому вивчення виховних можливостей та факторів соціалізуючого впливу є, на нашу думку, актуальним та своєчасним.

Особливості соціалізуючого впливу мікросоціумів на особистість досліджували І.Бех, Є.Бондаревська, І.Гребенник, А.Конончук, В.Титаренко, А.Харчев та ін. Проблема організації дозвіллевої діяльності, формування морального досвіду та ціннісних орієнтацій, «базової культури» особистості як внутрішньої основи соціалізації була предметом досліджень О.Газмана, О.Карпенко, Б.Кобзаря, Л.Спиридонова, Л.Пундик, І.Мар'єнка та ін. Дослідники називають дозвіллеву діяльність вільною, тому що дозвіллева діяльність є:

- для дітей молодшого віку (7-12 років) сферою неформального спілкування та задоволення спонтанних інтересів (досвідом дозвіллевих надбань і дозвіллевих оман);
- для підлітків (13-16), юнаків (16-18) тією вільною сферою, де яскраво проявляються потреби волі й незалежності від контролю родини, школи, суспільства.

Така потреба призводить до утворення вільних неформальних груп двох типів:

- груп, що виступають засобом позитивного самовиховання, «платформою» для наступного включення в суспільно значущу діяльність;
- груп, що формують асоціальний досвід чи орієнтують на масову культуру.

Вільна індивідуальна чи групова дозвіллева діяльність є однією з соціальних сфер, у якій молодь знаходить умови та можливості для задоволення своїх потреб у самоактуалізації:

- визнанні власної особистості;
- освоєнні соціальних ролей;
- рольового самовираження.

Дозвіллева діяльність виступає в якості вільного простору для задоволення соціальних

потреб молоді у самоствердженні, самовизначенні. Але якщо ці потреби знаходять своє вираження тільки у сфері дозвілля, то це свідчить або про недостатню соціальну зрілість молодої людини, або про неспроможність суспільства та системи забезпечити нормальне функціонування й розвиток можливостей, здібностей особистості підлітка в основних соціальних сферах.

У дозвіллевій діяльності головним є соціальна значущість неформального та абсолютно вільного спілкування. Рівень реалізації потреби у спілкуванні залежить від рівня соціальної зрілості підлітка і від рівня соціальних вимог із боку всіх суспільних і державних інститутів і центрів соціального виховання.

Дозвіллева діяльність, на відміну від інших видів діяльності, базується на:

- абсолютній добровільності участі;
- вільному виборі діяльності та наданні можливості такого вибору;
- вільному виході з діяльності без негативних для особистості наслідків.

Ми здійснили спробу визначити дозвіллеву діяльність як таку, в якій молода людина відчуває радість, задоволення, насолоду; в якій учасники певним способом відтворюють різні явища соціального життя суспільства. Була здійснена спроба виділити кілька фаз появи нових чи відновлення старих видів дозвілля:

1. Суспільство під впливом соціальних інститутів (засобів масової інформації, тенденцій моди, культури) відчуває потребу в освоєнні того чи іншого виду дозвілля, його окремих підвидів і форм.

2. Зміна місця тих чи інших видів дозвіллевої діяльності в ієрархії всього дозвілля визначається різними причинами: часом року, переходом в іншу вікову групу, тенденціями моди тощо.

3. Відновлення та розвиток соціокультурного минулого дозвілля, особливо його народних, національних традицій, що впливають на задоволення інтересів, соціальних домагань на творчу самореалізацію особистості.

Соціально-педагогічний вплив дозвіллевої діяльності на особистість підлітка, на наш погляд, полягає в:

- активному включенні кожного бажуючого;
- створенні умов для різноманітних міжособистісних взаємин;
- забезпеченні системного характеру дозвіллевої діяльності;
- розмаїтті форм та методів організації дозвілля;
- реалізації комплексних видів дозвілля, що спрямовані на цілісне сприйняття підлітка як особистості.

Якщо дозвіллеві інтереси індивіда гармонійно поєднуються з основними видами діяльності, дозвілля може бути продовженням таких основних видів діяльності, як праця, навчання й спілкування. При визначенні показників значущості дозвілля важливо мати на увазі, що їхня сукупність не завжди може бути строго фіксованою. Ця сукупність може постійно розвиватися, бути відкритою, чутливою і такою, що реагує на всі істотні зміни у сфері дозвілля. Перехід з одного вікового рівня на інший змінює і самі дозвіллеві пристрасті та інтереси особистості, тобто змінюються і показники значущості.

Показниками дозвілля, як частини соціально-культурної зрілості особистості підлітка, можуть служити такі характеристики та ознаки:

- цілепокладання, осмислення цінностей вільного часу;
- наявність в учасників дозвілля різноманітних інтересів;
- сталість інтересу до обраного виду дозвіллевої діяльності;
- діяльність з формування дозвіллевих умінь, навичок, здібностей особи;
- реалізація себе в певному виді дозвілля.

Різні види дозвілля та їх поєднання дають підліткові, різноманітні уявлення про духовний світ людини, про багатство його творчих захоплень. Розмаїтість видів дозвілля, на нашу думку, активно впливає на розвиток творчих задатків і здібностей учнів, визначає

рівень їхнього задоволення соціально значущою діяльністю. Визначаючи своє місце серед однолітків, підліток шукає себе насамперед у сфері дозвілля. Дозвілля дає можливість підліткові повторювати у своїй діяльності те, до чого його однолітки відносяться з повним розумінням, що вони спостерігають і що доступно їх розумінню. Це дає можливість розглядати дозвілля як вид розвиваючої, соціальної діяльності, форму засвоєння позитивного соціального досвіду. Саме тому участь у вільній дозвіллевій діяльності надає такі можливості обдарованим підліткам:

- прагнення до більш змістовного та різноманітного проведення свого вільного часу в нових просторах молодіжного дозвілля;
- наявність вибору виховних форм роботи, що проводяться у клубних об'єднаннях;
- інтелектуалізації дозвілля, що намітилася останнім часом, форми роботи на зразок («Що, де, коли?», «Поле чудес», «Слаба ланка» тощо);
- розширення діапазону аматорських захоплень і як наслідок появу об'єднань за інтересами;
- проведення змістовного вільного часу в колі однолітків, об'єднаних дружніми і дозвіллевими зв'язками.

Таким чином, дослідження дозволяє визначити дозвілля як вид творчої діяльності підлітка, вільної від регламентацій, формальної субординації, обов'язкових стандартів організації дозвіллевої діяльності.

Дозвілля пов'язане насамперед із поняттям духовної свободи. У багатьох дослідженнях із вікової фізіології зазначено, що підліток шукає духовні опори насамперед у самій людині, розкріпаченій свідомості, різноманітній творчості оточуючих людей, собі самому, тому, що йому з раннього дитинства притаманний «рефлекс волі». Найбільш повне вираження цей рефлекс знаходить у дозвіллі. Так, у працях В.Давидова наголошується на тому, що дитина повинна бути вільним суб'єктом шкільного життя [4; 6]. Дозвіллеву свободу підлітка можна розглядати в наступних аспектах:

- відображення духовно-особистісного потенціалу підлітка;
- усвідомлення та вираження реальних перспектив підлітка, пов'язаних з його правами на особистісну творчість, на споживання субкультури і прояв своїх здібностей;
- забезпечення діапазону форм та методів організації дозвіллевого часу, розмаїтості виборів, і умов дозвілля.

Таким чином, це наявність можливості внутрішнього вибору, багатоваріантності, імпровізації дозвіллевої діяльності. Можливості досягнення дозвіллевої свободи визначаються:

- особливостями суспільного розвитку;
- наявністю дозвіллевих установ;
- розвиненістю каналів засобів масової інформації;
- соціально-психологічними ставленнями молоді;
- традиціями організації відпочинку;
- національними традиціями;
- режимом життя і навчання.

Категорія дозвілля взаємопов'язана з поняттям «вільний час». Цю категорію розглядали педагоги, філософи, соціологи (В.Волков, Л.Гордон, Б.Грушин, Г.Зборовский, А.Мялкін, Г.Пруденский, А.Смирнов, Е.Соколов і ін.). Так, Г.Пруденский у своїх роботах відзначав, що вільний час – та частина неробочого часу, що витрачається на навчання, підвищення кваліфікації, суспільну роботу, відпочинок і т.д., тобто той час, що люди використовують за межами робочого дня для свого всебічного розвитку [2; 8]. У цьому визначенні мова йде про індивідуальний вільний час окремої людини. Б.Грушин під вільним часом розумів частину неробочого часу, вільного від виконання будь-яких зобов'язань [1; 3]. Зіткнення думок учених йде навколо поняття вільного часу як результату соціального розвитку суспільства, що закладає в його характеристику необхідність аналізу різноманітних суспільних відносин,

взаємозв'язку всіх сфер людської життєдіяльності.

Беремо за основу визначення вільного часу, як частини позанавчального або позаробочого часу, що залишається у людини, за винятком різного типу неперекладених, необхідних витрат [9]. Варто зазначити, що однією з проблем сьогодення є істотна розбіжність між соціальним призначенням вільного часу, у якому людина може розвивати і удосконалювати свої духовні сили, і реальною практикою його використання. Відсутність вільного часу породжує відсутність дозвіллевої свободи. Тому насиченість вільного часу – це категорія і економічна, і соціальна, і моральна. Раціональне, інтенсивне та ефективне використання вільного часу виступає базисом розвитку особистості. Об'єктивною частиною вільного часу, що використовується індивідом на свої особисті потреби та різні види дозвіллевої діяльності, виступає час дозвілля – особистісно-орієнтований вільний час. Тому виникає нагальна потреба виокремити педагогіку вільного часу, що визначається як одна з галузей соціальної педагогіки, що розкриває закономірності виховання різних соціально-демографічних груп у процесі вільної життєдіяльності методами, специфічними для самовиховання і суспільно організованих форм задоволення духовних інтересів і потреб, і спрямованими на формування нового типу особистості [5].

Цінність часу дозвілля для підлітка полягає в тому, що він виступає індикатором результатів навчання і праці, як провідних видів діяльності для розвитку особистості; індикатором сфери самовиховання, самоствердження і самовираження. Час дозвілля – особисте надбання молоді, важливий фактор демократизації дітей у нових умовах розвитку суспільства. З точки зору соціальної педагогіки, формування у молоді уявлень про вагомість часу дозвілля важливо тому, що вони стають підґрунтям свідомого ставлення до змістовної дозвіллевої діяльності. Тому творча соціально значуща діяльність виступає і критерієм оцінки і результатом організації вільного часу. До критеріїв оцінки ефективності вільного часу можна віднести:

- наявність конструктивної мети, що ставить перед собою виховний колектив;
- раціональність використання часу;
- кількість вільного часу, доцільного для кожної вікової групи;
- розмаїтість змістовних елементів дозвілля;
- зважання на духовні, особливо національні традиції організації вільного часу;
- наближення змісту вільного часу до інтересів і потреб молоді;
- можливість вибору варіантів творчих дій;
- забезпечення суспільно корисного змісту діяльності.

Отже, будь-яка людська діяльність може здійснюватися в ім'я досягнення конкретної й корисної мети, а може здійснюватися заради насолоди від самого процесу діяльності незалежно від кінцевого продукту. Саме в цьому випадку індивід, неначе подвоює своє життя, працюючи й займаючись саме дозвіллям. І.Кант зазначав, що розуміння в такому широкому змісті слова дозвіллевої діяльності входить майже в усі види людської діяльності, перетворюючи їх у процеси «приємні самі по собі».

Список використаної літератури

1. **Бодалев А.А.** Восприятие и понимание человека человеком / А.А. Бодалев. – М.: МГУ, 1982. – 199 с.
2. **Гордон Л.А.** Человек после работы: Социальные проблемы быта и внеабочего времени / Гордон Л.А., Клопов Э.В. – М.: Мысль, 1972. – 268 с.
3. **Грушин Б.А.** Свободное время: актуальные проблемы / Б.А. Грушин. – М.: Правда, 1967. – 48 с.
4. **Давыдов В.В.** Научное обеспечение образования в свете педагогического мышления / Новое педагогическое мышление / В.В. Давыдов. – М.: Педагогика, 1989. – 281 с.
5. **Евтеева Г.А.** Свободное время и развитие личности / Г.А. Евтеева // Сов. педагогика. – 1980. – № 10. – С. 100-108.

6. *Каган М.С.* Человеческая деятельность / М.С. Каган. – М.: Просвещение, 1974. – 328 с.
7. *Леонтьев А.А.* Педагогическое общение / А.А. Леонтьев. – М.: Знание, 1979. – 47 с.
8. *Пруденский Г.А.* Время и труд / Г.А. Пруденский. – М.: Мысль, 1965. – 343 с.
9. *Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників* / За заг. ред. Капської А.Й., Пінчук І.М., Толстоухової С.В. – К., 2000. – 260 с.

Резюме

Розглядаються суть та специфіка організації дозвіллевої діяльності у клубних об'єднаннях за місцем проживання.

Ключові слова: соціалізація, зміст та форми дозвіллевої діяльності, вільний час, клуб за місцем проживання, дозвіллі інтереси та потреби підлітків.

Summary

Malkov D. Features of organization of activity in own time domiciliary

This article considers specifics of organizing leisure activities in clubs in their residential areas. Leisure activities, leisure environment are the main point of leisure.

Key words: socializing, content and forms of leisure activities, free time, clubs in a residential area, teenagers' leisure interests and needs, teenagers' interpersonal communication.

Надійшла до редакції 20.10.2012 р.